

Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava
Școala doctorală de Științe Sociale și Umaniste
Domeniul ISTORIE

NICOLAI GRĂMADĂ.
VIATA ȘI OPERA
REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Coordonator științific,
Prof. univ. dr. Ștefan Purici

Doctorand,
Tatiana Matei

2022

SUMAR

CUPRINSUL TEZEI DE DOCTORAT.....	3
CUVINTE CHEIE. ABREVIERI.....	4
INTRODUCERE, IPOTEZĂ DE LUCRU. OBIECTIVELE TEZEI.....	5
METODOLOGIA CERCETĂRII ȘI NOUȚATEA ȘTIINȚIFICĂ A TEZEI.....	8
PREZENTAREA SINTETICĂ A CAPITOLELOR TEZEI DE DOCTORAT.....	10
I. FAMILIA.....	10
II. FORMAREA INTELECTUALĂ ȘI CARIERA MILITARĂ.....	11
III. CARIERA DIDACTICĂ.....	13
IV. CARIERA ADMINISTRATIVĂ.....	15
V. OPERA.....	18
VI. INIȚIATIVE PUBLICE ȘI ATITUDINI CIVICE.....	22
CONCLUZII.....	23
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	24

CUPRINSUL TEZEI DE DOCTORAT

ABREVIERI

INTRODUCERE

I. FAMILIA

I.1. Originea familiei Grămadă

I.2. Familia lui Nicolai Grămadă

II. FORMAREA INTELECTUALĂ ȘI CARIERA MILITARĂ

II.1. Studiile primare și liceale

II.2. Carieră militară

II.3. Studiile academice și specializările

III. CARIERA DIDACTICĂ

III.1. Activitatea didactică

III.2. Locul lui Nicolai Grămadă în peisajul didactic și cultural românesc

III.3. Eșecul ascensiunii ierarhice

III.4. Activitatea de președinte în comisii de bacalaureat

IV. CARIERA ADMINISTRATIVĂ

IV.1. Activitatea muzeografică cernăuțeană

IV.2. Activitatea muzeografică suceveană

IV.3. Activitatea în cadrul arhivelor

V. OPERA

V.1. Studii privind istoria veche și medievală românească și paleografia româno-slavă

V.2. Lucrări privind evoluția socială și economică a Bucovinei

V.3. Recenzii și lucrări din sfera științelor auxiliare ale istoriei și studii diverse

V.4. Un vis neîmplinit: o istorie a Bucovinei

VI. INIȚIATIVE PUBLICE ȘI ATITUDINI CIVICE

VI.1. Propuneri și proiecte. Luări de poziție

VI.2. Nicolai Grămadă – „pensionarul”

CONCLUZII

ANEXE

BIBLIOGRAFIE

CUVINTE CHEIE. ABREVIERI

CUVINTE CHEIE

Nicolai Grămadă, Bucovina, Cernăuți, Științe auxiliare ale istoriei, Muzeul Bucovinei, Suceava, Școala Română din Roma, Sextil Pușcariu, memoriu, documente, arhive, monumente, familie, istorici, colegi, prieteni, muncă.

ABREVIERI

AMNB Suceava = Arhiva Muzeului Național al Bucovinei din Suceava

ANIC = Arhivele Naționale Istorice Centrale

BNR = Banca Națională a României

BPD = Blocul Partidelor Democratice

CC al PMR = Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român

CFR = Căile Ferate Române

F.N = Frontul Național Democrat

ONU = Organizația Națiunilor Unite

PCR = Partidul Comunist Român

PȚR = Partidul Țărănesc Român

RPR = Republica Populară Rămână

SJAN Suceava = Serviciul Județean Suceava al Arhivelor Naționale

SJAN Iași = Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale

URSS = Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

INTRODUCERE, IPOTEZĂ DE LUCRU. OBIECTIVELE TEZEI

Teza încearcă să răspundă la următoarele întrebări:

1. Viața lui Nicolai Grămadă (prin toate dimensiunile ei) și Opera sa, au greutatea necesară acordării unui loc în galeria oamenilor de seamă ai Bucovinei?
2. Este necesar să-l facem cunoscut pe Nicolai Grămadă?

Nicolai Grămadă este un istoric bucovinean care nu s-a bucurat de o largă recunoaștere publică, existența și activitatea sa rămânând, în cea mai mare parte, apanajul celor de specialitate. Viața sa are însă o serie de coordonate: Zaharești-Cernăuți-Suceava-Iași-București, coordonate peste care s-au grevat temporar alte repere precum Viena, Leipzig, Roma, Paris și apoi Râmnicul Vâlcea.

Familia din care provine Nicolai Grămadă era una de țărani, cu mai mulți copii, cu problemele și greutățile specifice, la care se adăugau cele ale stăpânirii austriece în spațiul bucovinean.

Născut în localitatea Zaharești din apropierea Sucevei la 1 martie 1892, și-a început studiile în localitatea natală în 1902, de unde, după doar doi ani a continuat pregătirea în cadrul Gimnaziului greco-oriental din Suceava între 1904-1912, pentru ca, mai apoi să se îndrepte către marele centru cultural regional Cernăuți, la Facultatea de Filosofie și Litere. După 6 semestre de studiu în Cernăuți, Nicolai Grămadă avea să plece la Viena în vederea definitivării pregătirii. După izbucnirea Primului Război Mondial, aflându-se în capitala imperială a fost înrolat în armată și trimis pe frontul din Galiția, alături de alți studenți români din Bucovina și Transilvania. În 1916 printr-un concurs de împrejurări, a reușit să treacă în armata română, continuând campania din Galiția, luptând pentru eliberarea teritoriului românesc și a României Mari, până la capăt, în 1919, deși familia sa a avut de suferit din cauza „dezertării” sale.

După lăsarea la vatră și trecerea în rezervă, și-a finalizat studiile, susținând examenul de capacitate în 1919 și a fost îndrumat și susținut de mentorul și prietenul său Sextil Pușcariu către specializări la Universitățile din Viena, Leipzig, Roma și Paris de unde s-a întors în Cernăuți cu gândul de a accede în învățământul universitar. Pentru început însă, a funcționat ca profesor în învățământul secundar, neabandonând însă obiectivul său. S-a înscris și a susținut examenul de docență în anul 1928, în urma căruia a primit decizia de a conduce o conferință de Științe Auxiliare ale Istoriei, atașată Facultății de Filosofie și Litere a Universității din Cernăuți. Activitatea didactică a fost permanent însoțită de cercetare și de publicarea lucrărilor sale în „Codrul Cosminului”, iar din 1935 și de activitatea de secretar general al Muzeului din Cernăuți.

Deși era apreciat de lumea științifică românească pentru cursurile și seminariile de paleografie latină și română, diplomatică, sigilografie, numismatică etc., cursuri și seminarii ce nu se făceau nici măcar la Universitatea din București (așa cum scria Constantin Moisil într-o scrisoare pe care i-o adresează), Nicolai Grămadă nu a reușit prea ușor să ajungă profesor universitar, cariera lui blocându-se 17 ani la cea de conferențiar, lucru neobișnuit, așa cum susținea chiar el, într-un memoriu. Cariera sa didactică a înregistrat pe lângă activitatea de Conferențiar de științe auxiliare ale istoriei din Cernăuți din perioada 1928-1940, alți doi ani pe aceeași treptă academică dar la Facultatea de Filosofie și Litere de la Universitatea din Iași (1940-1942) apoi profesor, ulterior conferențiar și din nou profesor la catedra de Istoria Românilor de la Facultatea de Teologie (la Cernăuți 1943-1944, Râmnicu Vâlcea 1944-1945 și Suceava 1945-1948) și profesor de Istoria Românilor la Facultatea de Geografie și Istorie din Iași (1948-1949), timp în care a deținut și funcția de decan.

Anul 1940 a întrerupt activitatea universitară și muzeografică din Cernăuți, ca urmare a războiului și ocupării Cernăuțiului de către bolșevici, iar Nicolai Grămadă a fost încadrat la Facultatea de Filosofie și Litere din Iași ca urmare a decretului 3646 din 30 octombrie 1940. La întoarcerea în Cernăuți, în 1941, Nicolai Grămadă a fost ales director al Muzeului Regional și a început o rodnică activitate muzeografică atât în Cernăuți (1941-1944) cât și în perioada evacuării de la Râmnicul Vâlcea (1944-1945) și Suceava (1945-1948).

Ocuparea definitivă a Cernăuțiului în 1944 a determinat mutarea la Suceava (după o evacuare la Râmnicu Vâlcea) unde va îmbina activitatea didactică de la Facultatea de Teologie cu activitatea muzeografică și cea arhivistică. Perioada suceveană se remarcă prin generozitatea lui Nicolai Grămadă față de comunitate, oferindu-și capacitatea de coordonare și punere pe picioare a unor instituții dar și de atenționare față de pericolul degradării unor edificii culturale sucevene. Anul 1948 a însemnat plecarea lui Nicolai Grămadă la Iași (după desființarea Facultății de Teologie de la Suceava) la Facultatea de Istorie și Geografie, de unde a fost scos din învățământul universitar și mai apoi pensionat în 1952.

Perioada de după pensionare a însemnat un cumul de demersuri pentru obținerea unor drepturi pecuniare (ce se acordaseră și altor intelectuali bucovineni evacuați după 1944 în România), pe care le-a obținut foarte greu și foarte târziu.

Ultima parte a vieții a însemnat o preocupare susținută pentru publicarea unei lucrări de suflet - *Studii și articole de toponimie bucovineană* – care însă avea să vadă lumina tiparului postum, după 1990, precum și o serie de zbatări pentru susținerea unor cauze ce nu își mai aveau rezolvarea în contextul politic postbelic românesc.

Demersurile de identificare a informațiilor cât mai fidele vieții și formării intelectuale ale lui Nicolai Grămadă, au avut ca punct de pornire Fondul personal Nicolae Grămadă, aflat la Serviciul Județean Suceava al Arhivelor Naționale ale României, în care sunt grupate documente pe care însuși istoricul le-a donat, completate de donațiile ulterioare morții sale, făcute de soția Mărioara Grămadă. Unele documente aflate în copie prezintă completări și explicații făcute de însuși Nicolai Grămadă, ulterior evenimentelor consemnate, semn că dorea să lase un material arhivistic cât mai complet despre viața și activitatea sa, ca un om conștient că istoria are nevoie de izvoare autentice, de explicații, mai ales pentru momentele și faptele sensibile pe care le-a trăit. În același timp, există perioade și etape ale vieții și carierei sale neacoperite de documente și explicații. Pentru identificarea parcursului său (personal și profesional), alte surse, externe de multe ori, vin să completeze și să contureze personalitatea și activitatea lui Nicolai Grămadă.

Ca **IPOTEZĂ DE LUCRU**, plec de la următoarea premisă: în contextul social-economic și politic din a doua jumătate a perioadei interbelice, calitățile profesionale și umane ale lui Nicolai Grămadă au fost puternic puse la încercare iar după finalizarea războiului au constituit bariere de netrecut, ducând la blocarea până la uitare a contribuției sale profesionale.

În ceea ce privește **OBIECTIVELE CERCETĂRII**, lucrarea urmărește:

1. analiza evoluției activității lui Nicolai Grămadă din perspectiva oportunităților academice și sociale - prin urmărirea carierei didactice, muzeografice și din domeniul arhivistic prin prisma specializărilor și a contextului regional și național

2. valorificarea tuturor izvoarelor care aduc informații referitoare la activitatea administrativă și didactică și de publicare a rezultatelor cercetărilor lui Nicolai Grămadă - prin studierea Fondurilor Nicolai Grămadă de la SJAN Suceava, Fondurilor Facultății de Litere și Rectorat de la SJAN Iași, corespondența cu personalități ale vremii, lucrările publicate în „Codrul Cosminului

3. corelarea evenimentelor personale cu contextul socio-politic local, regional și național – prin explicarea unor demersuri, ținând cont de contextul intern și internațional, precum criza economică, instabilitatea politică, schimbarea regimurilor politice, realitățile războiului.

4. amplasarea lui Nicolai Grămadă în galeria personalităților românești ce au contribuit la dezvoltarea culturală a Bucovinei printr-un efort personal – prin conturarea profilului uman și profesional și alăturarea numelui său de toate acțiunile demarate.

METODOLOGIA CERCETĂRII ȘI NOUTATEA ȘTIINȚIFICĂ A TEZEI

METODOLOGIA CERCETĂRII:

Metodele folosite au privit studiul și analiza critică a izvoarelor, analiza de conținut, comparația, analiza și sinteza informațiilor.

Lucrarea îl plasează pe Nicolai Grămadă în rândul personalităților locale și regionale, prin contribuția adusă la conservarea edificiilor culturale bucovinene în general și sucevene în special, prin implicarea în viața culturală și științifică a acestor entități culturale. Prin lucrarea sa de căpătâi, publicată postum, *Toponimia minoră a Bucovinei*, Nicolai Grămadă ne-a transmis un tezaur, contribuind la stabilirea unor repere lingvistice pentru ținutul Bucovinei și pentru România anilor 40.

NOUTATEA ȘTIINȚIFICĂ A LUCRĂRII:

Aducerea la lumină a eforturilor făcute de Nicolai Grămadă pentru punerea pietrelor de temelie a unor instituții (mai ales a celor sucevene), dar și pentru continuarea activității altor instituții (în cazul celor din Cernăuți), stabilirea locului în ierarhia intelectualilor regionali și naționali și rolului pe care l-a avut în dezvoltarea culturală și intelectuală a acestei părți de țară, au constituit preocuparea permanentă a prezentei teze.

Un alt aspect de noutate constă în gruparea lucrărilor sale în funcție de cele două repere identificate: lucrări din perioada sa de formare ca specialist în urma studierii de la Școala Română din Roma de sub îndrumarea lui Vasile Pârvan și lucrări din perioada sa de maturitate intelectuală, ca urmare a aprofundării realităților bucovinene, a implicării în activități didactice, culturale și de cercetare din Bucovina.

Reacția la măsura de epurare luată de regimul instalat în România după 1945 față de personalități ale Bucovinei (Leca Morariu și Constantin Tomescu), ca și cea referitoare la refugiații bucovineni din Prejmer-Brașov, (aflați într-o situație dificilă în urma scoaterii lor din casele săsești închiriate), îl plasează pe Nicolai Grămadă în categoria opozanților și semnatarilor derapajelor politice pe care le sancționează.

Conturarea profilului personal și profesional al lui Nicolai Grămadă este impusă de necesitatea structurării materialului bibliografic dispersat, dar și de modestia acestuia care s-a concentrat pe transmiterea unor documente legate mai mult de instituțiile cu care a interacționat și de activitatea profesională și mai puțin (chiar deloc) a aspectelor de viață personale.

Provocarea pe care o presupune lucrarea este aceea de a identifica documente pentru întreaga sa viață și activitate (ținând cont de pierderea și deteriorarea unui număr mare al acestora ca urmare a cele două evacuări din Cernăuți) dar și de menținerea unui echilibru în

prezentarea acestor aspecte, ținând cont de impactul emoțional pe care-l provoacă zbaterea sterilă uneori dar consecventă a omului și profesionistului. Nici în unul din cele două laturi ale existenței sale, nu a fost mai „norocos”.

Nicolai Grămadă și-a „pregătit” documentele pe care le deținea și le-a trimis Arhivelor din Suceava. Răspunsul la întrebarea nerostită este acela că își dorea să rămână consemnate toate demersurile făcute în domeniile în care a activat, dar mai ales documentele importante. Comuniștii erau preocupați de implementarea regimului, iar documentele prăfuite nu intrau în aria lor de interes.

PREZENTAREA SINTETICĂ A CAPITOLELOR TEZEI DE DOCTORAT

I. FAMILIA

Capitolul prezintă aspecte din viața familiei Grămadă, ce a trecut munții în nordul Moldovei, alături de alte familii dintr-un grup de sate provenite din Maramureș, o epopee descrisă atât de istorici cât și de scriitori. După aproape 50 de ani autoritățile austriece, din cauza cărora migraseră, au ocupat partea de nord a Moldovei, cunoscută sub numele de Bucovina. În felul acesta, satul Zaharești, în care a văzut lumina zilei, la 1 martie 1892, subiectul demersului nostru-Nicolai Grămadă, a devenit o localitate din provincia Bucovina din Imperiul habsburgic devenit mai apoi Austro-Ungar. Neamul Grămadă din apropierea Sucevei era unul destul de numeros dar, deși inițial erau oameni destul de înstăriți, odată cu noua stăpânire, situația celor din zona de șes devenea tot mai delicată, principala lipsă fiind cea a pământului. Din acest motiv, fratele George, ca și alți membri ai familiei extinse, consăteni sau conaționali au luat calea emigrației înspre îndepărtata Canadă unde s-au stabilit.

Familia rămasă în Bucovina avea un trai îngreunat de moartea tatălui (survenită în 1910), de nevoile traiului zilnic și de efortul de a-l purta la școală pe Nicolai Grămadă.

Cu toate aceste neajunsuri, Nicolai Grămadă absolvă în 1912 Obergymnaziul sucevean și-și îndreaptă pașii spre Cernăuți, unde va studia la Facultatea de Filosofie și Litere timp de 6 semestre iar apoi pleacă la Viena pentru alte două semestre.

Relația cu familia din Zaharești a fost una foarte strânsă chiar dacă s-a stabilit în Cernăuți, fapt susținut de corespondența dintre frați atunci când vizitele nu au fost posibile.

În ce privește familia personală, s-a căsătorit în 1924 cu Mărioara Lupu, o fată din Stârcea care a studiat la pension. Mărioara Grămadă și-a susținut soțul cu o discreție aparte, i-a fost alături, trecând împreună prin toate încercările vieții. Deși a fost percepută de familia Grămadă din Zaharești ca fiind distantă, în realitate Mărioara susținea toate demersurile de sprijinire a nepoților inițiate de soțul său. Mai mult, în 1945, aflați la Râmnicu Vâlcea, Mărioara și Nicolai Grămadă au devenit nași de cununie pentru nepotul Ilie (fiul fratelui Vasile).

Trecuți prin mari încercări, mai ales cele două evacuări din Cernăuți, Nicolai și Mărioara Grămadă se stabilesc la Suceava apoi Iași și mai apoi la București. Faptul că la București s-a stabilit foarte târziu, în decembrie 1960 cu doar două luni înainte de moarte, a făcut ca mai peste tot să apară că a murit la Iași.

Informațiile despre aspectele vieții de familie, au fost cele mai greu de identificat, unele dintre ele au fost refăcute din informații parțiale, unele presărate cu inexactități.

II. FORMAREA INTELECTUALĂ ȘI CARIERA MILITARĂ

Nicolai Grămadă își începe formarea intelectuală la 10 ani (în 1902), în localitatea natală, cu Școala primară din satul Zaharești, pe care o frecventează în perioada 1902-1904 și o continuă la Liceul greco-oriental din Suceava, în perioada 1904-1912.

Importante pentru perioada formării intelectuale sunt zbaterile familiei pentru susținerea financiară a lui Nicolai la studii în Suceava, la care va contribui și Societatea Culturală „Școala Română”. Această etapă din viața lui Nicolai Grămadă a pus bazele pregătirii sale ulterioare ca specialist, dar și perioada în care din Suceava se conturează un grup de viitori oameni de cultură ce vor contribui la formarea României Mari precum și la consolidarea ei sub toate aspectele și care se vor regăsi în Cernăuți.

Pregătirea viitorului cărturar bucovinean a continuat la Universitatea din Cernăuți, în cadrul Facultății de Filosofie și Litere, în perioada 1912-1915. Ca mai toți studenții cernăuțeni care-și doreau desăvârșirea studiilor academice și Nicolai Grămadă a continuat să studieze însă la Viena începând cu toamna anului 1915.

Izbuclnirea Primului Război Mondial a însemnat pentru studenții români (fie ei bucovineni sau transilvăneni), înrolarea în armata imperială care i-a trimis pe frontul din Galiția. Antrenați într-un război care nu-i privea, românii din armata imperială austriacă au fost supuși unei puternice propagande conform căreia România urma să se alătore Puterilor Centrale în scurt timp. Printre studenți a existat un curent antiimperial și de creștere a atenției asupra deciziilor referitoare la război din Regatul României. Decizia luată de România de alăturare la Antanta i-a pus pe românii din armata austriacă într-o situație foarte delicată, de a decide să lupte împotriva românilor sau de a dezerta din armata austriacă și de a se alătura armatei române.

Printre cei care s-au alăturat armatei române, într-un context determinat de dinamica frontului din Galiția, a fost și Nicolai Grămadă, acuzat de propagandă românească și chiar de faptul că (alături de alți bucovineni) s-a lăsat luat prizonier și apoi s-a înrolat voluntar în armata română. Acțiunea sa a provocat o serie de neplăceri familiei din Zaharești care era permanent percheziționată de autoritățile austriece și care decid confiscarea părții de avere pe care o primise ca moștenire de la tatăl său. Recuperarea averii a fost posibilă prin instanță în ianuarie 1919 când a fost anulată decizia de confiscare¹.

Participarea la Războiul de Reîntregire avea pentru Nicolai Grămadă, ca pentru toți românii din provinciile ocupate, o dimensiune națională concretă, de tânăr născut și crescut sub ocupație. Va lupta până în 1919, când ultima bucată de pământ românesc a fost eliberată,

¹ SJAN Suceava, Fond *Nicolai Grămadă*, d. C, f. 1.

întorcându-se acasă cu grad de sublocotenent și decorat cu Crucea comemorativă a războiului și Medalia Regele Ferdinand cu spade². Alți doi membri ai familiei luptaseră pe front: un unchi – Vasile Grămadă, căzut în Galiția și vărul Ion Grămadă, căzut la Cireșoia.

În același an, a susținut examenul de capacitate în filologie clasică (latină) și limba română. La 27 august 1919, conform foii matricole, i-a fost eliberat certificatul (Absolutorium) de absolvire al Facultății de Filosofie și Litere.

Finalizarea studiilor academice a fost încununată de primirea unei burse de studiu din partea Administrației Bucovinei de 25.000³ lei în octombrie 1919 cu care va pleca la Viena (1921/1922), unde-și va continua specializare și de unde se va întoarce în Cernăuți cu un doctorat în istorie, urmată de o altă specializare la Leipzig (1922/1923).

Următorii doi ani vor fi dedicați tot specializărilor, de data aceasta în centre culturale latine, (Paris - 1923/1924 și Roma - 1925/1926), centre în care toate statele își deschiseseră instituții de cultură și educație (inclusiv SUA), sub patronajele Academiei. Mentorul său, din anii studenției cernăuțene – Sextil Pușcariu, i-a deschis ușa acestor două școli românești înființate la Paris și Roma. Despre importanța specializării în cele două instituții Nicolai Grămadă a subliniat în numeroasele memorii pe care le-a adresat atât către conducerea instituțiilor în care și-a desfășurat activitatea cât și în cele adresate miniștrilor învățământului sau altor personalități ale epocii. Deducem din numărul restrâns de beneficiari ai specializărilor în cele două centre și mai ales al celor de la Școala Română din Roma (130), că accesul era permis celor mai buni absolvenți ai universităților românești. Finalizarea specializării de la Roma s-a concretizat în lucrarea *La Scizia Minore nelle carte nautiche del Medio Evo*, publicată în Anuario de la Scola Rumena în volumul IV din 1930 „Ephemeris Dacoromana”. La fel de importante au fost legăturile cu specialiștii din celelalte centre universitare, cu care va colabora pe parcursul activității profesionale și chiar a întregii vieți: George Călinescu, Aurelian Sacerdoțeanu, Gheorghe Brătianu

Specializarea la Școala Română din Roma a lui Nicolai Grămadă a avut efect asupra operei sale din perioada 1924/1935.

La 33 de ani, Nicolai Grămadă se întorcea în Cernăuți cu studii de lingvistică și doctorat și specializări în istorie, cu statut de membru al Școlii din Roma și dornic să-și înceapă o carieră didactică.

² Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale (în continuare SJAN Iași), *Fond Rectorat*, d. 1878/1939, f. 63

³ SJAN Suceava, *loc cit*, d. A, f. 16.

III. CARIERA DIDACTICĂ

La revenirea în Cernăuți după maratonul specializărilor, Nicolai Grămadă își dorea o carieră didactică universitară, însă a funcționat pentru început în învățământul secundar ca profesor de Limba și Istoria Românilor la Liceul de Fete și Școala Normală de Băieți din Cernăuți și Școala de Băieți din Storojineț⁴. În tot acest timp, s-a pregătit, a făcut demersuri și a susținut un examen de docență în urma căruia a obținut titlul de „Docent în științe auxiliare ale istoriei” (prin adresa nr. 71766/9 iunie 1928)⁵.

Titlul de docent în Științe auxiliare ale istoriei, l-a propulsat pe Nicolai Grămadă într-o carieră universitară prin recomandarea Consiliului Profesorat al Facultății de Filosofie și Litere din Cernăuți și a fost numit conferențiar la amintita facultate prin adresa 83643/11 iulie 1928, începând cu data de 1 octombrie al aceluiași an⁶.

Activitatea didactică a început promițător, Nicolai Grămadă remarcându-se atât prin cursurile și seminariile susținute cât și prin lucrările publicate în „Codrul Cosminului”. Pentru această activitate, apreciată nu doar la Cernăuți ci cunoscută la nivelul întregii țări, Nicolai Grămadă și Conferința de științe auxiliare ale istoriei devin subiectul unei adevărate epopei.

Începând cu anul 1932, timp de 13 ani vor exista 13 propuneri făcute de 3 facultăți diferite (Facultatea de Litere din Cernăuți, Facultate de Litere din Iași și Facultatea de Teologie din Cernăuți) de ridicare la rangul de profesor titular și de transformare a conferinței în catedră (161/22 noiembrie 1932; 378/26 decembrie 1933; 348/24 martie 1934; 635/17 martie 1936; 1028/26 martie 1938; 60/12 octombrie 1938; 427/10 ianuarie 1939; 381/31 ianuarie 1940; 745/14 februarie 1941, reactivată în septembrie 1941 și 29 ianuarie 1942; apoi 219166/ 15 februarie 1942; nr. 2463/2 noiembrie 1944). La aceste demersuri s-au adăugat numeroase memorii adresate miniștrilor învățământului din diverse cabinete, guvernării legionare, Mareșalului Antonescu.

Epopeea transformării conferinței a luat sfârșit în anul universitar 1947/1948 când a devenit profesor de Istoria Românilor și se afla în conducerea Seminarului teologic de la Facultatea de Teologie din Suceava⁷.

Pentru perioada 1948-1949 îl vom regăsi pe Nicolai Grămadă la Facultatea de Geografie și Istorie a Universității din Iași, ca profesor la catedra de Istorie Medie și ca decan al aceleiași

⁴ SJAN Suceava, *loc cit.*, d. A, f. 30.

⁵ *Ibidem*, f. 27.

⁶ *Idem*.

⁷ Arhivele Naționale ale României (în continuare ANR), *Aurelian Sacerdoțeanu corespondență 1928-1974*, p. 144 - 145.

facultăți. Solicitând în vara anului 1949 să fie eliberat din funcția de decan, din motive de sănătate, a avut neplăcuta surpriză de a fi scos din învățământul superior prin neîncadrarea sa în anul universitar 1949/1950.

Activitatea didactică universitară a fost completată de diverse alte activități complementare, fiind cooptat ca președinte al comisiilor de bacalaureat din diverse orașe precum: Cernăuți (iulie 1924) Cetatea Albă (iunie 1934), Botoșani (iunie 1938), Suceava (iunie 1945, septembrie 1946, iunie 1947 și iunie 1948), Rădăuți (iulie 1946) și Galați (octombrie 1948). La finalul fiecărei sesiuni, în calitate de președinte al comisiei, întocmea câte un raport al activității comisiei și trasa o serie de concluzii care atenționau asupra accesului greoi al elevilor capabili din motive materiale, fapt ce se răsfrângea negativ asupra calității și capabilității absolvenților de liceu.

Cariera didactică a fost încheiată într-un mod brutal, Nicolai Grămadă, unul dintre cei mai bine pregătiți specialiști în științe auxiliare ale istoriei, fiind scos din învățământ pe ușa din spate. În 1952 s-a pensionat, ultimii doi ani predând la câteva licee din Iași.

IV. CARIERA ADMINISTRATIVĂ

În paralel cu activitatea didactică pe care nu a abandonat-o nici un moment, Nicolai Grămadă a desfășurat o intensă activitate administrativă atât în Cernăuți cât și la Suceava.

Din vasta carieră a lui Nicolai Grămadă, cea de director al Muzeului Bucovinei este cea care îi pune în valoare atât calitățile manageriale, cât și adâncă preocupare pentru patrimoniul național și în mod special, pentru cel bucovinean.

Începând din 1930 Nicolai Grămadă a fost cooptat ca membru corespondent, iar din 1935 ca secretar general al Muzeului Regional, la care era în continuare membru corespondent.

În anul 1940 frontul ruso-germano-austriac a determinat evacuarea instituțiilor și populației dar din motive neclare colecțiile Muzeului din Cernăuți rămân pe loc și sunt mutate de armata rusă, unele fiind distruse din cauza condițiilor de depozitare iar altele au fost dispersate, furate sau rătăcite. În clădirea Muzeului a fost transformată în garnizoană.

La întoarcerea din evacuare, în 1941, un membru al Curatorului Muzeului (Iosif Vihovici) l-a propus pe Nicolai Grămadă în funcția de director al muzeului iar mai târziu au decis ca muzeul să poarte numele de Muzeul Bucovinei.

În raportul de activitate a delegației Muzeului Regional pentru perioada 10. 07. 1941 - 31. 10. 1942, Nicolai Grămadă consemna principalele demersuri pe care le-a făcut, grupându-le pe două planuri: unul de realizare a programului statutar de ordin cultural (recuperarea colecțiilor pierdute, sporirea colecțiilor, realizarea de săpături arheologice, publicarea Anuarului muzeului etc) și altul, administrativ (curățenie, reparații ale zidurilor exterioare, confecționare de mobilier, identificarea și obținerea surselor de finanțare, obținerea unui local adecvat).

Aceste demersuri s-au soldat cu sporirea colecțiilor prin donarea obiectelor cu caracter muzeografic de către deținători ca urmare a multelor apeluri făcute prin intermediul Inspectoratelor școlare de pe cuprinsul Bucovinei sau a Guvernământului Bucovinei, prin schimburi între muzee sau prin cumpărare.

Un alt obiectiv pentru care a făcut demersuri a fost acela al susținerii săpăturilor arheologice pentru scoaterea la lumină a dovezilor de locuire continuă a spațiului bucovinean. Colaboratorul său pe domeniul arheologic era Constantin Ambrojevici. Pentru o evidență clară a siturilor arheologice a comandat desenatorului Matei Fuiorea realizarea unei hărți arheologice⁸.

Pentru toate aceste obiective ca și pentru altele stabilite în planul de activitate, Nicolai Grămadă a dus o muncă susținută în vederea obținerii de fonduri de la instituțiile centrale dar și particulare ale Bucovinei.

⁸ SJAN Suceava, *loc cit.*, d. B3, f. 111.

Solicitări de fonduri s-au făcut Primăriei Municipiului Cernăuți⁹, Camerei de Comerț și Industrie Cernăuți, Mitropoliei Cernăuți, Guvernământului Bucovinei¹⁰, Ministerului Culturii Naționale, Ministerului Propagandei etc. În perioada în care „bântuia războiul”, obținerea de fonduri era tot mai dificilă, subvenții acordându-i doar Primăria și Camera de Comerț și Industrie.

Anul 1944 a pus Muzeul Bucovinei în fața unei mari provocări - aceea a evacuării - și de data aceasta, pe baza experienței avute în 1940, când colecțiile muzeului au fost răvășite și distruse, s-a acționat de la prima atenționare. Nicolai Grămadă și Iosif Vihovici au identificat o clădire aparținând Arhiepiscopiei Râmnicului în care au evacuat colecțiile Muzeului Bucovinei.

Deși condițiile de depozitare erau bune, aceste colecții nu se aflau în siguranță deoarece autoritățile au solicitat un inventar al acestora în vederea înapoierii lor autorităților rusești prin Comisia de Armistițiu. Șansa acestor obiecte a fost în atitudinea neșovăitoare lui Nicolai Grămadă care a declarat că aceste colecții sunt achiziționate din partea Bucovinei rămasă în România.

Abilitățile administrative au ieșit în evidență și după stabilirea la Suceava atât a lui Nicolai Grămadă, cât și a sediului Muzeului Bucovinei, ale cărui colecții au rămas la Râmnicul Vâlcea până în 1948. La Suceava, activitatea administrativă a fost intens concentrată pe declararea unor construcții aflate într-un accelerat proces de degradare, drept monumente istorice. Demersurile pe care le-a făcut au fost îndreptate către instituțiile locale: primărie, prefectură, Comisia Monumentelor dar și către cele centrale: Ministerul Culturii, Ministerul Învățământului, Comisiunea Monumentelor Istorice etc.

La aceasta s-a adăugat cercetările din Platoul Cetății, Dealul Șeptilici, Biserica din Sf. Ilie. De departe cele mai multe adrese le-a făcut în vederea obținerii unui spațiu în care să aducă și să expună colecțiile muzeale de la Râmnicu Vâlcea. Lipsa acută de spații pentru instituțiile evacuate din Cernăuți au făcut ca Muzeul Bucovinei să-și țină colecțiile împachetate în lăzi în clădirea Arhiepiscopiei Râmnicului timp de 5 ani.

Noua organizare a muzeelor din țară, făcută prin decretul-lege nr. 803 publicat în „Monitorul Oficial” nr. 238 din 14 octombrie 1946 l-a nemulțumit profund pe Nicolai Grămadă care și-a văzut instituția fără finanțare. Prin decretul - lege amintit se creaseră trei Muzee Naționale de Artă și Arheologie la București, Iași și Cluj, trecute în bugetul Ministerului Artelor, și celelalte muzee de interes local, de asemenea trecute în bugetul ministerului. Nu erau trecute în acest buget 4 muzee din Bucovina, printre care Muzeul Bucovinei și Muzeul din Câmpulung Moldovenesc.

⁹ *Ibidem*, f. 21.

¹⁰ *Ibidem*, f. 14.

Soarta Muzeului Bucovinei a fost hotărâtă la data de 5 aprilie 1947, când în ședința Consiliului Superior al Muzeelor din cadrul Ministerului Artelor, Direcțiunea Artelor, conform procesului-verbal nr. 8/1947, s-a decis ca Muzeul Bucovinei să se contopească cu Muzeul orașului Suceava sub denumirea de Muzeul Regional al Bucovinei. Localul în care urma să fie adăpostită noua instituție era Casa Națională din Suceava, în care coabitau până la acel moment Muzeul orașului, Jandarmeria și Federala locală.

Istoria Muzeului Bucovinei va continua fără Nicolai Grămadă, prin plecarea acestuia la Universitatea din Iași în toamna anului 1948 și contopirea Muzeului Bucovinei cu Muzeul Orașului Suceava, lucru subliniat într-un memoriu din 1 noiembrie 1948 semnat de Emanoil Iliuț, directorul delegat al noului Muzeu Regional al Bucovinei¹¹.

Activitatea administrativă a lui Nicolai Grămadă a cuprins și un an de muncă susținută ca director al Arhivelor Statului din Suceava. Fiind la începuturile sale, Arhivele Statului din Suceava era în anul 1947 într-o criză de personal prin plecarea lui Gheorghe Lăzărescu la București. Cunoscându-l pe Nicolai Grămadă atât profesional cât și personal, Aurelian Sacerdoțeanu, directorul Arhivelor Naționale ale României, l-a solicitat să preia conducerea filialei din Suceava.

Fiind un profesionist, a acceptat provocarea lansată de Aurelian Sacerdoțeanu și în perioada aprilie/ mai 1947- septembrie 1948 s-a ocupat de organizarea și administrarea arhivelor sucevene. Lipsa angajaților, lipsa de organizare generală a instituției și cel mai important, lipsa finanțării, făceau ca munca depusă la punerea bazelor Arhivelor la Suceava să fie una imensă.

Activitatea administrativă din perioada suceveană a fost neremunerată, fapt ce conturează caracterul omului și profesionistului Nicolai Grămadă.

¹¹ Arhivele Muzeului Național al Bucovinei Suceava, *Muzeul Bucovinei.*, d. A1, f. 92.

V. OPERA

Așa cum profesional, Nicolai Grămadă își câștigă un loc în lumea universitară și cea culturală bucovineană și românească, la fel și opera sa prezintă o serie de etape, legate mai mult de temele abordate și legătura ei cu celelalte preocupări ale autorului său.

Putem grupa astfel lucrările sale în funcție de temele abordate și de alte activități desfășurate astfel; din 1924 (anul primei lucrări publicate) și până în 1935, temele abordate și finalizate prin publicarea lor în „Codrul Cosminului”, au o legătură strânsă cu aria de interes a Școlii Române din Roma dar și cea din Paris. Începând cu 1936 lucrările lui Nicolai Grămadă abordează probleme de istorie regională, iar din 1952 (anul pensionării) și până în 1961 este perioada unor articole disparate, dar perioada reprezintă o zbatere soldată cu un eșec al încercării de publicare a lucrării sale de toponimie.

În planul publicisticii istorice, Nicolai Grămadă a început să se afirme de la mijlocul anilor '20 ai secolului trecut. Astfel, în anul 1924, în revista „Codrul Cosminului”, I, Nicolai Grămadă publica *Vicina*¹², o lucrare în care, lămură originea numelui și identifica orașul pe baza izvoarelor cartografice.

O lucrare a cărei ipoteze par să nu fi fost împărtășite, cel puțin de o parte a istoricilor vremii, inclusiv Nicolae Bănescu, a fost *Ozolimna*¹³ publicată în numărul din 1925/1926. În același număr a revistei „Codrul Cosminului” a publicat și lucrarea *Studii Paleografice*¹⁴.

Controverse a provocat și lucrarea *Contribuții la istoria cărții și a scrisului în evul mediu*, prin recenzia realizată de Alecu Procopovici care la rândul său a primit o reacție pe măsură din partea recenzatului prin articolul „mărunt” - *O precizare*, apărut în volumul IV - V, 1927-1928. Din același grupaj de „Articole mărunte”¹⁵, mai făceau parte: *O pretinsă scrisoare latină din timpul împăratului August*, *Câteva note din manuscrise bizantine* și *Documente scise de destinatari*.

Tot despre scriere și teoriile referitoare la originea scrisului a fost și tema studiului *Din domeniul scriiturii*¹⁶, publicat în numărul VI din anii 1929/1930.

¹² Nicolai Grămadă, *Vicina. Izvoare cartografice, originea numelui, identificarea orașului*, în „Codrul Cosminului”, I, Cernăuți, 1924, pp. 435 – 459.

¹³ Idem, *Ozolimna. I. Așezarea Ozolimnei. II. Originea numelui*, în „Codrul Cosminului”, II – III, 1925 – 1926, pp. 83 – 97.

¹⁴ Idem, *Studii Paleografice*, în „Codrul Cosminului”, II – III, Cernăuți, 1925 – 1926, pp. 35 – 81.

¹⁵ Idem, *Articole mărunte*, în „Codrul Cosminului”, IV și V, Cernăuți, 1927 – 1928, pp. 563 – 570.

¹⁶ Idem, *Din domeniul scriiturii*, în „Codrul Cosminului”, VI, Cernăuți, 1929 – 1930, pp. 239 – 260.

În următorul număr (VIII) din „Codru Cosminului”, Nicolai Grămadă a publicat: *Studii mărunte din domeniul științelor auxiliare ale istoriei*¹⁷, în care a abordat problematici din toate științele auxiliare și anume: 1. *Criterii de critică documentară în Moldova, în trecut*; 2. *Un termen din diplomația moldovenească într-un bocet din Zaharești*; 3. *Stabilirea cancelariei moldovenești în Moldova*; 4. *Felul de indicare a orelor în vechea Moldovă*; 5. *Verificarea concordanțelor între data și ziua săptămânală în datările cronicarilor moldoveni*; 6. *Indicarea zilei după Consuetudo Bononiensis într-un ms. Bizantin din sec XVII*; 7. *Minuscula diplomatică*; 8. *Un sistem de abreviere în scriitura chirilică*; 9. *Rectificări*; 10. *Nume topice românești în Dobrogea în sec.XVIII*.

O lucrare majoră de diplomatică este *Cancelaria domnească în Moldova până la domnia lui Constantin Mavrocordat*¹⁸ care, conține informații despre slujbașii cancelariei domnești și veniturile acestora, precum și documentele emise de cancelarie.

Realitățile bucovinene îi acaparează interesul lui Nicolai Grămadă, iar temele următoarelor studii și articole vor avea ca temă aspecte ale istoriei Bucovinei reflectate prin pecețile sătești și bisericești care vor asigura material documentar monografiilor diferitelor localități dar și lucrărilor ce au în vedere prezentarea aspectelor sociale, economice, demografice etc ale așezărilor bucovinene. Aceste lucrări au fost publicate în volumul X¹⁹ al revistei „Codrul Cosminului” din 1936/1939, sau în extras²⁰.

Ambele lucrări au pe lângă informațiile „traduse” de autor și explicate în contextul apariției, utilizării și modificării lor, și materialul vizual care-i permit cititorului să identifice informațiile oferite. Volumul de muncă necesar colectării acestor peceți a fost foarte mare (312 peceți sătești și alte 327 peceți bisericești) dar informațiile oferite prin analizarea lor din perspectivă lingvistică, administrativă, economică, religioasă și culturală, sunt foarte valoroase, fapt subliniat și de Nicolae Iorga²¹ care a apreciat într-o notă a Revistei Istorice vol 26-27 din 1940 (publicată postum în 1941), că ar trebui să fie preluată ca model și realizată și pentru alte zone ale țării.

¹⁷ Idem, *Studii mărunte din domeniul științelor auxiliare*, în „Codrul Cosminului”, VIII, Cernăuți, 1933 – 1934, pp. 387 – 416.

¹⁸ Idem, *Cancelaria domnească în Moldova până la domnia lui Constantin Mavrocordat*, în „Codrul Cosminului”, IX, Cernăuți, 1935, pp. 129 - 231.

¹⁹ Idem *Vechile peceți sătești bucovinene (1783 – 1900)*, în „Codrul Cosminului”, X, Cernăuți, 1936 – 1939, pp. 217 – 268

²⁰ Idem, *Vechile peceți bisericești bucovinene*, Cernăuți, 1939, și extras.

²¹ Nicolae Iorga, *Note*, în „Revista istorică”, vol. 26 – 27, Cluj, 1940 (publicate postum în 1941).

Lucrarea *Sătenii și stăpânii în Bucovina, între 1775 și 1848*, pornește de la preocupările autorului de a prezenta evoluția relațiilor sociale și economice pe care le-a traversat provincia de la ocuparea ei de către austrieci și până la Revoluția de la 1848 care modifică raporturile între stăpâni și stăpâniți, prezentând ca studiu de caz o serie de obligații ale țăranilor din localitatea natală – Zaharești.

În ce privește lucrarea de toponimie, pentru care a strâns material din întreg arealul bucovinean, ea este expresia înțelegerii amprentării lingvistice pe care reușește să o facă Nicolai Grămadă cu mari eforturi și într-o manieră ce poate ridica o serie de discuții legate de interpretare dar nu permite contestații de natura acurateței. Trimisă spre publicare sub titlul *Studii și materiale de toponimie bucovineană*, această lucrare a văzut lumina tiparului abia în 1996, la Editura Anima sub numele de *Toponimia minoră a Bucovinei*.

Și această lucrare a avut parte de epopeea ei, legată de controversa dintre spațiul geografic la care face referire și noua configurație statală de după 1945. Din această perspectivă, lucrarea intră într-un malaxor de avizări ale unor specialiști români și sovietici de la instituții din România și Rusia (Chișinău), care blochează apariția lucrării într-o manieră proprie - amânarea. Cu toate că autorul este persuasiv în a-și vedea publicată lucrarea, în acest sens el revizuiind Cuvântul Înainte și susținând faptul că tratează din punct de vedere lingvistic și nu din cel al geografiei istorice aceste toponime, nu are parte de atingerea acestui obiectiv.

Opera lui Nicolai Grămadă mai cuprinde o parte, constituită din recenzii ale unor lucrări ale unor istorici pe care Nicolai Grămadă îi stima: (Gheorghe Brătianu) - *Actes des notaires génois de Péra et de Caffa de la fin du treizieme siècle (1281-1290)* și *Recherches sur le commerce génois dans la mer Noire au XIIIe siècle*, (Ion Bianu și Nicolae Cartoian) – *Album de paleografie românească*, sau de critică a altora, a căror temă îi era foarte cunoscută (Damian P. Bogdan) - *Diplomatica slavo-română*. Nicolai Grămadă era cunoscut pentru rigoarea scrierii, bazate pe documente și criticile sale erau rezultatul profesionalismului său.

Originea numelui Burcaș, Câteva note din manuscrise bizantine, Aramafta, O chestiune de filologie românească, Cum trebuie să se publice documentele?, Originea românească al vechiului nume al proprietății țăranilor liberi din Polonia, A existat la români instituția eraldică?, sunt câteva din studiile lui Nicolai Grămadă închinat științelor auxiliare ale istoriei pe care le-a slujit în calitate de „cel mai bun specialist ” aproape 14 ani, la care putem adăuga câteva articole adresate unor mari istorici precum Vasile Pârvan, Moldavica, Mihai C. Sturzu, Alexandru Philippidi și Eugen Kozak, fie ca omagiu fie necrolog.

Cuvântul Înainte și *Cronica* din *Anuarul Muzeului Bucovinei*, I - II, 1943 – 1944, sunt alte două articole care prezintă obiectivele instituției muzeale cernăuțene, sub pana lui Nicolai Grămadă.

Opera sa mai cuprinde câteva articole monografice despre Zharești²², Suceava²³ și Părhăuți²⁴.

Legat de Bucovina, Nicolai Grămadă a inițiat un proiect numit O istorie a Bucovinei, menit să prezinte realitățile sociale, economice, culturale, istorice, etc de-a lungul timpului din Bucovina. Proiectul ambițios solicita participarea unui grup numeros de oameni de cultură născuți sau doar formați în Bucovina și avea drept locomotivă lucrarea sa de toponimie. Printre temele ce trebuiau abordate se afla și cea a relațiilor dintre țărani și stăpâni în perioada stăpânirii austriece.

Lansarea proiectului a fost într-un moment nepotrivit (decembrie 1943), odată cu adresa prin care trebuia pregătită evacuarea bunurilor instituției muzeale pe care o conducea la Râmnicu Vâlcea. Cu toate acestea, invitația de participare la proiect cu contribuții personale a fost lansată și au apărut și reacțiile, în cea mai mare parte pozitive.

Proiectul a fost un eșec pe termen scurt, ca urmare a unor evenimente contextuale: evacuarea, ocuparea nordului Bucovinei de către URSS, deprecierea monedei, schimbarea regimului politic în România. Pe termen lung (după 50 ani), proiectul o Istorie a Bucovinei a căpătat contur prin lucrările publicate de diverși oameni de cultură care s-au preocupat de aducerea la lumină a unor aspecte de viață socială, economică, culturală, istorică etc de ieri și de azi din acest spațiu cultural.

²² Nicolai Grămadă, *Anul zidirii bisericii din Zaharești*, în „Codrul Cosminului”, II – III, 1925 – 1926, p. 610 și *Păstori sufletești din satul Zaharești-Suceava de la 1778 până la 1798*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, XXXIV, nr. 11 – 12, 1958, p. 910 – 913.

²³ Idem, *Aspecte de viață din trecutul Sucevei*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, 10-12, 1957, p. 868–883

²⁴ Idem, *Biserica din Părhăuți*, în "Mitropolia Moldovei și Sucevei", anul XXXV (1959), nr. 9-12, p. 623-626.

VI. INIȚIATIVE PUBLICE ȘI ATITUDINI CIVICE

Nicolai Grămadă a depus o intensă activitate de susținere a unor cauze legate de un set de valori în care credea. Reacțiile sale la o serie de derapaje ale autorităților locale sau centrale față de categorii sociale sau indivizi, au fost prompte și conturează caracterial personalitatea sa. O astfel de atitudine a manifestat față de epurarea profesorilor Leca Morariu și Constantin Tomescu, de la Facultatea de Teologie din Suceava, în primăvara anului 1945. Chiar dacă nu a schimbat decizia de a fi eliminați din învățământul superior teologic al celor doi, Nicolai Grămadă prezintă un model de atitudine prin implicare. Tot despre implicare a fost vorba și în 1946 când un grup de bucovineni evacuați din Bucovina în Prejmer Brașov se trezesc trimiși „la locurile lor” de către un regim favorabil celor care-i dizlocase din acele locuri, fără a se ține cont că nu mai exista posibilitatea de a se întoarce.

Nu a reacționat doar la nedreptăți ci și la destructurarea unor instituții (cum a fost Mitropolia Bucovinei), care în noul regim politic instaurat, „retrogradase” la rang de episcopie în cadrul Mitropoliei Moldovei.

Ca om și intelectual ce participase la înfăptuirea României Mari cu arma în mână timp de trei ani pe front iar mai apoi contribuise cu pana și cu râvna la consolidarea acesteia, Nicolai Grămadă nu putea rămâne indiferent la ruperea provinciei sale dragi-Bucovina și la punerea graniței între frați atât la est pe Prut cât și la nord. La fel ca el au gândit toți cei care au luptat ca voluntari bucovineni în armata română în Marele Război și au semnat o rezoluție pe care intenționa să o trimită la ONU în vederea anulării rapturilor teritoriale. Nu a găsit sprijin intern și nici nu a putut „strecura” rezoluția afară din țară.

Ultima parte a vieții a stat sub semnul înfrângerilor pe mai toate planurile; sănătatea îi era șubredă și foarte târziu identifică sursa suferințelor sale, lucrarea sa de toponimie era purtată de la un for la altul pentru avizul de publicare ce nu a mai venit, participările sale la simpozioane sau întruniri ale istoricilor sunt împiedicate de starea sănătății, face numeroase demersuri pentru obținerea unei pensii personale pe care o primeau refugiații din Cernăuți și pentru care a trebuit să ceară favoruri personale din partea lui Pavel Țugui și nu în ultimul rând a trăit momentul dezmembrării bibliotecii sale personale (una dintre cele mai bogate) la început pentru a acoperi diverse cheltuieli legate de traiul zilnic și ulterior din cauza mutării la București în 1960 și când donează o mare parte a acesteia unor instituții ieșene și lui Pavel Țugui câteva documente legate de Bucovina.

CONCLUZII

Viața însăși a lui Nicolai Grămadă este o istorie în sine; are la bază decizii de reșezare a populației românești în interiorul spațiului geografic, împământinirea și adaptarea la noile realități ale stăpânirilor străine, eliberarea, proiectarea viitorului și dezamăgirea pierderii tuturor acestor lucruri. Drumul personal a fost la fel de sinuos ca al neamului din care făcea parte. A traversat toate etapele vieții cu naturalețea omului de la țară, care nu se lasă doborât.

Profesional, Nicolai Grămadă și-a construit cariera pe pilonii solizi ai educației și muncii complexe; nici un moment nu a desfășurat o singură activitate ci a împletit cariera didactică fie cu cea muzeografică fie și cu cea arhivistică și între timp cercetând și publicând articole și studii de istorie și lingvistică și preocupându-se de inventarierea și colecționarea obiectelor muzeografice de pe întreg cuprinsul Bucovinei. Această energie debordantă a fost frânată doar de problemele de sănătate cu care se confrunta

În ce privește opera lui Nicolai Grămadă, este vizibilă abordarea unei problematice vaste temporală și chiar spațială și punerea pietrelor de temelie în studierea viitoare a unor tematici largi sau realizarea unor sinteze regionale sau naționale.

Pe lângă aceste activități care solicitau atenția și intelectul cărturarului, apare și o latură a omului Nicolai Grămadă care s-a implicat pentru semenii săi, a observat transformările din societate și a reacționat, semn că omul era la fel de valoros ca și intelectualul din el.

Ca model de abnegație, de caracter și de dăruire, Nicolai Grămadă poate și trebuie să aibă parte de cunoaștere și recunoaștere.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ**Izvoare inedite:**

ANMB Suceava, *Muzeul Suceava*, 26. 07. 1945 – 29. 12. 1949.

SJAN Suceava, *Fondul Nicolai Grămadă*, inv.276.

SJAN Suceava, *Fond Primăria Suceava 1947*.

SJAN Iași, *Fondul Universității Al I Cuza - Rectorat*, d. 1878/1939.

SJAN Iași, *Fondul Facultății de Litere*, d. 506/1941, 510/1941, 515/1942, 545/1944.

Izvoare documentare:

Jahres – Bericht gr. – or. Ober Gymnasiums in Suczawa, veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1908/09, Suczawa, 1909; *1909/10*, Suczawa, 1910; *1910/11*, Suczawa, 1911; *1911/12*, Suczawa, 1912; *1912/13*, Suczawa, 1913.

Periodice:

„Analele Bucovinei”, Rădăuți-București; 1994 – 2020.

„Apulum”, Alba Iulia, 1939 - 1942, 1943 – 1945, 1949, 1961.

„Codrul Cosminului”, Cernăuți, 1924 – 1939.

„Codrul Cosminului”, Suceava, 2010 – 2021.

„Glasul Bucovinei”, Cernăuți-București, 2007-2020.

„Suceava. Anuarul Muzeului Bucovinei”, 1969 - 2020.

„Pontica”, Constanța, 1970, 1981, 2017.

Lucrări generale:

Apetrei, Cr. Nicolae, *Reședințele boierești din Țara Românească și Moldova în secolele XIV-XVI*, Brăila, Editura Istros, 2009.

Bălan Teodor, *Din istoricul Cîmpulungului Moldovenesc*, București, Editura Științifică, 1960.

Căpreanu, Ioan, *Bucovina: istorie și cultură românească (1775-1918)*, Iași, Editura Moldova, 1995.

Diaconu, A. Mircea, *Studii și documente bucovinene*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2011.

Dogaru, Maria, *Bibliografia Heraldicii Românești*, București, Editura Ministerului Administrației și Internelor, 2004.

Dragomir, Laurențiu, *Monumente istorice și de arhitectură din ținutul Cernăuți*, București, Editura Eminescu, 2000.

Giurăscu, C. Constantin, *Probleme controversate în istoriografia română*, București, Editura Albatros, 1977.

Grămadă, Florin, *Însemnări despre prof. univ. dr. Nicolai Grămadă*, pp.1 – 57.

Iacobescu, Mihai, *Din Istoria Bucovinei*, București, Editura Academiei Române, 1993.

Jordan, Iorgu, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei RPR, 1963.

Lazok, Klara, *Cartea tipărită și cenzura în România anilor 1950-1960, Minoritatea maghiară în perioada comunistă*, Cluj-Napoca, Editura Instituției pentru studierea problemelor minorităților naționale și Editura Kriterion, 2009.

Mareci, Harieta, *Teodor Bălan (1885 – 1972). Viața și opera*, Iași, Editura Junimea, 2003.

Zub, Alexandru, *Istorie și istorici în România interbelică*, Iași, Editura Junimea, 1989.

Lucrări speciale:

Barcaru, Silvia, *Unele supoziții cu privire la localizarea Vicinei (sfârșitul sec. al XIII-prima jumătate a sec. al XIV-lea) reflectate în istoriografia românească*, în „Materiale și Cercetări”, II, Chișinău, 2012.

Bița, Traian, *Când a devenit capul de bour stemă a Moldovei*, în „Arheologia Moldovei”, XX, 1997, pp. 187-202.

Camilar, Eusebiu, *Turmele*, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1956.

Ceașu, Mihai, Ștefan, *Instituirea administrației habsburgice în Bucovina*, în „Suceava. Anuarul Muzeului de Istorie”, XX, Editura Glasul Bucovinei, 1993, pp. 125-142.

Chelba, Carmen-Rodica, *Toponimia comunei Vicovu de Jos (II)*, în „Analele Bucovinei”, XIX, 1, Rădăuți-București, 2012, pp. 145-160.

Dejeu, Monica, *120 de ani de la înființarea Muzeului Bucovinei din Cernăuți (1893-2013)*, în „Analele Bucovinei”, XXI, 2, Rădăuți-București, 2014, pp. 521-532.

Diaconu, Petre, *Despre localizarea Vicinei*, „Pontica”, III, 1970, p. 275 - 295.

Diaconu, Petre, *Iarăși despre localizarea Vicinei*, „Revista de istorie”, 34, 1981, XII, p. 2311-2316.

Giurcă, Gheorghe, *Facultatea de Teologie de la Suceava*, în „Codrul Cosminului”, serie nouă, 5 (15), 1999, p. 325 – 334.

Grămadă, Nicolae, *Anul zidirii bisericii din Zaharești*, „Codrul Cosminului”, II - III, 1925 - 1926, p. 610.

Idem, *Preoți slujitori din satul Zaharești - Suceava de la 1776 până la 1925*, „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, 1960, nr. 7 - 9, p. 470 – 473.

Idem, *Studii de toponimie minoră*, I, „Analele Bucovinei”, I, 1994, nr. 2.

Grămadă, V., Nicolai, Băițan, Ion, Băițan Vasilică, *Zaharești. Veche vatră bucovineană*, Suceava, Editura „Cuvântul nostru”, 2002.

- Grigoroviță, Mircea, *Universitatea din Cernăuți în perioada interbelică*, preliminarii în „Glasul Bucovinei”, II, Cernăuți-București, 1995, nr. 2, pp. 120-130.
- Iațencu, Rodica, *Fenomenul cultural din Bucovina în perioada 1941-1944*, în „Analele Bucovinei”, XI, 2, Rădăuți-București, 2004, pp. 351-356.
- Iavni, Doina, *Nicolai Grămadă (1892-1961). Contribuții biografice*, în „Analele Bucovinei”, XIX, 1, Rădăuți-București, 2012, pp. 335-344.
- Iftimi, Sorin, *Emblemele sigiliilor sătești ca izvor pentru elaborarea stemelor comunale*, în „Anuarul Muzeului Etnografical Moldovei”, 3, Iași, 2003, pp. 177-202.
- Lazăr, Mihai, *Creșterea vitelor în Moldova medievală în viziunea izvoarelor narrative interne*, în „Suceava. Anuarul Muzeului de Istorie”, XX, Editura Glasul Bucovinei, 1993, pp. 103-112.
- Lăzărescu, George, *Școala Română din Roma*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2002.
- Lutic, Mircea, *Institutul de Istorie de pe lângă Facultatea de Teologie Cernăuți*, în „Analele Bucovinei”, XX, 2, Rădăuți-București, 2013, pp. 70-76.
- Madgearu, Alexandru, *Despre două tentative recente de localizare a Vicinei*, „Pontica”, XLVIII - XLIX, Constanța, 2015 - 2016, p. 61 - 70.
- Mareci Sabol, Harieta, *Considerations sur l'oeuvre historique de Nicolai Grămadă*, „Codrul Cosminului”, 10, Suceava, 2010, p. 83 - 92.
- Mareci, Harieta, *Nicolai I. Grămadă*, în „Glasul Bucovinei”, nr. 1/2005, an XII, nr. 45, Cernăuți-București, pp. 17 - 22.
- Idem, *Orizont istoriografic*, în „Glasul Bucovinei” nr. 1-2/2003, an X, nr. 37 - 38, pp. 71-77.
- Mecu, Nicolae, *G. Călinescu și contemporanii săi*, vol. I, București, Editura Minerva, 1984.
- Pînzar, Alexandru, *Heraldica neamurilor boierești din Moldova în secolele XIV-XV. Contribuții și interpretări noi*, în „Studii și Materiale de Istorie Medie”, vol. XXXIII, 2015, pp. 415-449.
- Poncea, Traian, Valentin, *Geneza orașului medieval românesc extra carpatic (sec. X-XIV)*, în „Asociația Bibliotecarilor și Documentariștilor din București”, Editura Biblioteca București, 1999.
- Popescu, Sireteanu, Ion, *Toponimia satului Grănicești*, în „Analele Bucovinei”, XVI, 2, Rădăuți-București, 2009, pp. 467-478.
- Prisacaru, Ana-Maria, *Toponimia românească din Bucovina habsburgică (actualele teritorii românești). Germanizare și reromânizare*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2015.
- Rosetti, Radu, *Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova*, în „Uricariul”, II, București, 1907.

- Schipor, I. Vasile, *Bucovina în universul toponimiei central-europene*, în „Analele Bucovinei”, XXIII, 1, Rădăuți-București, 2016, pp. 131-154.
- Schipor, I. Vasile, *Bucovina în viața cultural-științifică a României postbelice (V)*, în „Analele Bucovinei”, XXI, 1, Rădăuți-București, 2014, pp. 119-134.
- Scripcariuc, Ioan, *Arhivele Bucovinei la 90 ani. De la Comisiunea Arhivelor Statului Cernăuți, la Arhivele Naționale Suceava*, în „Analele Bucovinei”, XXII, 2, Rădăuți-București, 2015, pp. 679-688.
- Idem, *Proprietatea domnească în organizarea ținutului Suceava*, în „Suceava. Anuarul Muzeului de Istorie”, XX, Iași, Editura Glasul Bucovinei, 1993, pp. 87-94.
- Șerban, Mirela, *Contribuții la dezvoltarea agriculturii în Bucovina, în timpul stăpânirii habsburgice (1775-1918)*, în „Suceava. Anuarul Muzeului de Istorie”, XX, Editura Glasul Bucovinei, 1993, pp. 149-158.
- Țugui, Pavel, *Destine și cărți*, în „Analele Bucovinei”, I, 1994, nr. 2, p. 369 - 384.
- Țurcuș, Veronica, *Școala Română din Roma (1922 – 1947)*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2016.
- Ungureanu, Constantin, *Sistemul de învățământ din Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774-1918)*, Chișinău, Editura Academiei de Științe a Moldovei. Institutul de Istorie, 2015.
- Idem, *Școlile secundare din Bucovina (1808-1918)*, Chișinău, Editura Academiei de Științe a Moldovei. Institutul de Istorie, 2016.
- Ursu, Vasile, George, *Școala Română din Paris*, în „Plural”, vol 7, nr.1, 2019, pp. 18-33.
- Vasilii, Mugurel, *Contribuții la istoria localității Băișești*, în „Suceava. Anuarul Muzeului Bucovinei”, 2016, pp. 149-152.
- Vatamaniuc, Dimitrie, *Institutul „Bucovina” al Academiei Române la două decenii de activitate științifică și periodicul său „Analele Bucovinei”*, în „Analele Bucovinei”, XIX, 2, Rădăuți-București, 2012, pp. 357-359.
- Vitcu, Dumitru, *Biserica Sf. Dumitru din Suceava*, în „Monumente istorice bisericesti din Mitropolia Moldovei și Sucevei”, Iași, Ed. Mitropoliei Moldovei și Sucevei, 1974, p. 198.
- Zub, Alexandru, Vasile Pârvan. *Corespondență și acte*, București, Editura Minerva, 1973.